

Cronica istorică

-- E nevoie la noi de o revistă istorică? --

Cultura unui neam nu se duce *mai departe* cu lucrări de popularizare. Și mai ales nu cu lucrări de popularizare ale științei create de *alte* neamuri. Căci precum un individ ajuns în vîrsta bărbăției cață, după puterea inteligenței sale și focul caracterului său, să fie *el însuși*, să creeze ceva nou,—așa și popoarele ajunse la conștiința de sine, prin însăși această tendință a tuturor fiilor lor aleși către același ideal, creiază culturi deosebite, *noi* prin noutatea creațiunilor marilor lor personalități și *unitare* prin înrudirea strînsă sufletească între acele personalități.

Printre mijloacele moderne, care călăuzesc și disciplinează unitatea în gîndire a conducătorilor vieții sufletești a unui popor, sînt felurite reviste de specialitate. Alături de ele merg, firește, marile reviste enciclopedice și de actualitate care seamănă în masele adinci ale societății roadele aduse de munca și geniul personalităților creatoare. Aceste din urmă reviste nu-și au însă o temelie sigură decît pe opera de sistematică *ducere mai departe* a culturii, întreprinsă de cele dintăi. Ele nu pot trăi fără cele dintăi, căci ele sînt nu părinții, ci copiii celor dintăi. Deabia atunci cînd *in chip organic* un neam și-a pus bazele culturii sale specifice, originale, viața revistelor de apropiere a masselor către centrele vie de elaborare a acelei culturi, e asigurată. Căci fără lumina soarelui, lumina planetelor—reflexul celei dintăi—nu există. Iar cei ce se mistue arzînd pentru luminarea unui neam sînt cei ce-i creiază cultura lui originală.

*

Dacă ne întoarcem la noi, vedem trei lucruri de seamă :

— 1°. Pe acele terene de cercetări științifice (în înțelesul de științe exacte și naturale) originale unde-am ajuns mai departe avem și organe științifice corespunzătoare : anume pe terenul medicinei, științelor naturale și științelor fizico—matematice.

— 2°. Singura revistă enciclopedică, mai veche, existentă azi la

noi: *Convorbiri literare*, a devenit supt amenințarea de a muri, în timpul din urmă—aproape—o revistă de specialitate. Ea reprezintă școala nouă istorică română, a cărei dezvoltare a fost dintre cele mai înfloritoare și productive pe terenul cercetărilor științifice din *ultimii* 15 ani.—Din punctul de vedere al culturii românești, *Convorbirile literare* vor fi deci pentru deceniul din urmă, mai ales, prețuite ca revistă de specialitate.

— 3°. Revistele enciclopedice pornite și ținute cu de-asiia de conducători, ca *atare*, au pierit în scurtă vreme. Deabia astăzi, în ultimii ani, încercările mai mari în această direcție făgăduesc roade mai înbielșugate.

Așă dară, cele constatate în general, la începutul acestui articol se aplică și la noi: dezvoltarea organică a culturii unui popor cere întâi o puternică viață științifică originală cu organele ei respective, și *apoi* adevărata operă de popularizare a unei *culturi răsărite și crescute pe pământul nostru*, prin organele enciclopedice.

Cum trăesc însă revistele speciale?—Mai rar în chip normal: prin abonamente; în deobște prin sacrificii materiale făcute de mari instituții naționale, înzestrate cu fonduri tocmai în acest scop,—ori, de oameni cu avere, luminați. Deabia în „țările de cultură” din Apus, și și acolo nu toate revistele speciale, și nu totdeauna, trăesc din abonamente; dar, iarăși, mai ales din abonamentele nenumăratelor *biblioteci publice* din acele țări.

Întrebarea ce se pune în cazul nostru e: e nevoie de o revistă istorică specială¹⁾, sau, în altă ordine de idei și exprimat într'un chip mai peremptoriu: merită o revistă istorică sacrificiile materiale ce ar fi în legătură cu susținerea ei?

Și aici trebuie să ne oprim ceva mai mult examinând întrebarea în ea însăși, din diteritele ei puncte de vedere.

E la noi o așă zisă „opinie publică”, ce nu se pricepe de fel în chestiile de cultură și de aceea le ignorează și nu se ocupă decît de cele politice. Pentru această opinie publică întrebarea ar trebui așă pusă: poate fi vorba de întemeierea unei *reviste istorice romine* vrednică de acest nume?—Răspunsul ar fi: „Doamne păzește! Ce să facem cu ea acum? Sintem încă prea tineri (?) și înapoiți pentru așa un lucru „scump”. Nu trebuie să ne avîntăm prea sus și nu trebuie să ne pripim”. Acești ultra-optimiști sînt foarte mulțămîți că trăesc. Altceva nu le mai trebuie.

E apoi o altă parte din public, restrînsă ce-i dreptul, dar cea mai aleasă, aceea în care neamul își pune nădejdea zilelor mai bune: acei

1) *Convorbirile* au datoriat să devie iar ce-au fost: îndreptătoarea gustului public în literatură și (—azi pot trece și pe acest teren mai vast—) în artă.

care cred că-i de muncit din greu și grabnic—pe toate terenele—ca să reușim să câștigăm vremea... dormită—că altfel ne ia Streinul toate, și la urmă și sufletul nostru românesc.—Aceștia răspund în două feluri :

— 1°. Unii, mai mulți, că e nevoie, nici vorbă, dar de oare ce sînt acum alte lucruri mai grabnice de isprăvit, n'a sosit vremea.

— 2°. Alții, mai puțini, că e nevoie, c'a sosit de mult vremea, dar că nu-s mijloace.

Din parte-mi voi încerca să arăt în cele ce urmează nu numai că e nevoie și c'a sosit vremea, dar că *sînt* și mijloace.

I. E nevoie.—Acest lucru, propriu zis, ar trebui considerat ca de la sine înțeles. Totuși, fiindcă sînt ațiția care, precum am spus, nu știu ori au uitat povestea redeșteptării neamului nostru, le voi aminti numai, fără a intra în amănunte, următoarele *fapte*.—Conștiința națională unitară a neamului nostru, steaua după care visăm pe marea înfuriată a existenței noastre ca popor deosebit, s'a ivit în ziua cînd cronicarii au scris că *ne tragem dela Rim și toți de un neam sîntem*. Învieria neamului nostru întru viața politică națională în pragul veacului al XIX-lea cade odată, se identifică, cu nașterea istoriografiei romine. Toate mișcările mari naționale sînt precedate ori însoțite și de noi etape în istoria istoriografiei noastre. (Epoca dela 48, cu operele și revistele istorice ale lui Kogălniceanu, Bălcescu, Laurian și Papiu ; mișcarea național-culturală din ultimele decenii, cu înflorirea noii școli istorice rominești).

Iar azi ? Azi mai mult ca niciodată studiile istorice lucrează la unirea culturală a tuturor Romînilor. *Intern*, prin intensa aducere la cunoștință a trecutului și, ca urmare, întărirea conștiinței de neam, și *extern*, prin stabilirea de legături frățești între reprezentanții științei istorice din diferitele părți ale pămîntului românesc. Și cu atîta mai mult izbîndesc în această direcție studiile istorice, cu cît pe deoparte dintre toate studiile *speciale*-științifice, ele sînt cele mai accesibile unui public mai mare, iar pe de alta, față de șovinismul și absolutismul popoarelor stăpînitoare din celelalte țări locuite de Romîni, singure studiile istorice pot întreține mai activă—fără primejdie pentru frații noștri—mișcarea pentru unitatea noastră culturală').

De aceea azi, cînd studiile istorice sînt așa de înfloritoare și așa de folositoare, atîta muncă nu trebuie răspîndită în cele patru vînturi, în nenumărate publicații periodice de caracter amestecat, ci strînse la un

1). *Vrednic de luat aminte*; singura revistă ce se află la Biblioteca regală din Berlin în dublu exemplar e revista istorică a Societății istorice polone, galițiene, *Kwartalnik Historyczny* din Lemberg. Firește revista e trimisă *gratis* de Poloni.

loc, în jurul unei publicații istorice speciale. Căci o mare revistă istorică n'ar fi numai pentru specialiști de folos, ci pentru întregul public românesc, formînd prin articolele mai generale și prin dările de seamă cultura istorică a întregului popor. Iar din cunoașterea mai adîncă a trecutului ar răsări și mai puternică unitatea neamului și nădejdea într'un viitor mai bun.

II. A sosit timpul.—La 1840 a apărut *Arhiva rominească* a lui Kogălniceanu, la 1845 *Magazinul istoric* a lui Laurian și Bălcescu, la 1862 *Tezaurul de monumente istorice* al lui Papiu-Iliarian, iar la 1865 *Arhiva istorică a României* a d-lui Hasdeu. Patru publicații periodice, pur istorice, cu viață scurtă nu alit din lipse materiale cît din alte pricine,—toate însă avînd însemnătate în istoria istoriografiei noastre¹⁾.

La 1882 apărî în condiții excelente *Revista pentru istorie, arheologie și filologie* sub conducerea d-lui Gr. G. Tocilescu. Cîțiva ani această revistă fu în adevăr tot așa de bună pre cît de bine executată tipografic apărea. Curînd însă blestemul care ucisese și pe aproape toate ceialalte o atinse și pe aceasta. Revista deveni *personală*, și ca atare alirănătoare de gusturile și toanele directorului. Colaboratorii meritoși dispărură și revista, propriu zis, muri. Căci nu poate fi numită viață existența lamentabilă pe care, cu întreruperi de ani de zile în apariție, o duce acest organ până în ziua de azi.

Felul cum mai ales această din urmă revistă a fost primită de public și de autoritatea superioară, în timpurile ei bune, arată că încă de atunci sosise vremea pentru o mare *revistă istorică romîndă*. Dar nu s'a înțeles la vreme ce era de lipsă pentru existența unei atari publicații, anume unirea *progresivă* a tuturor puterilor de care dispunea—din ce în ce mai din bielșug—știința istorică și ținerea ei în curent cu progresele științei și cu nevoile publicului românesc. Revista a îmbătrînit, s'a învechit, fără vreme și apoi a adormit. Firește, sprijinul material s'a împușinat și el în aceeași măsură.

Astăzi însă cînd avem frumoase reviste speciale, medicale, de științe fizico-matematice și naturale, economice, juridice, etc., e de sigur o anomalie aproape neexplicabilă că n'avem încă o revistă istorică. Căci, fără îndoială, în multe domenii, noi, cele 12 milioane de Romîni de pretutîndeni, reprezentăm o cultură *cel puțin* egală cu a Ungurilor. Și totuși au Ungurii excelentul lor *Századok*, au până și Sașii din Ardeal *Arhivul* lor, și numai noi n'avem o revistă istorică. Ce să mai amintesc pildele rușinoase pentru noi din Germania și Italia, unde cite-un district ori cite-un oraș susține frumoase reviste istorice, iar noi, „cele 12 milioane“, nu sîntem în stare să susținem una! ²⁾ Căci,—

1). Vezi Iorga, *Note critice asupra culegerilor de documente interne-romînești*, București, 1903, *passim*.

2). Locul nu-mi îngăduie să citez titlurile complete, dar voi cita ținuturile și orașele pentru istoria cărora apare cite-o revistă specială cel-

III. Sînt mijloace. Firește nu abonamente. Ar fi prea puține, ca să se poată din ele susținea o revistă istorică. Și nici subvenții oficiale. Acestea ar putea fi tăiate de un guvern sau de celalalt, după toane, și ar primejdi existența regulată a revistei. Ci altceva. Și rog ca cele de mai la vale să nu mi se ia în nume de rău, ci *ca expresia sinceră a speranțelor pe care le am în înalta noastră societate adevărat rominească*. Desigur nu e nici una dintre persoanele ce vom cita, care să nu fie convinsă de nevoia urgentă a unei mari publicații istorice, periodice, rominești. Iar dacă Domniile lor nu au dat ajutorul la înființarea unei asemenea publicații, e pentru că nu le va fi fost cerut de aceia pe care D-lor îi credeau ca în adevăr chemați să ducă cu bine noua revistă științifică.

Astfel d-nii Bibescu, C. Brancovan, Calimachi, Gr. G. Cantacuzino, N. Filipescu, Știrbey au susținut deja publicații istorice pe cheltuiala Domniilor lor. Ce-i dreptul, publicații privitoare la, sau în legătură cu istoria familiilor D-lor. Dl. A. Calimachi a susținut însă și tipărirea unei mari lucrări a d-lui prof. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, pe care intrigi joshnice erau s'o răpească încă pentru multă vreme poate, publicității. Domnii Alimănișteanu, I. și V. Brătianu, Manu, Marghiloman, și alții alți distinși membri ai clasei noastre conducătoare ar socoti desigur ca un plăcut sacrificiu darea unei sume oarecare, anuale, pentru întreținerea unei reviste istorice rominești. Și poate că în acest caz chiar și de mai sus ar veni un ajutor cu atît mai prețios cu cît mai la vreme și mai binevoitor ar fi dat. Căcr, în adevăr, cînd astăzi la noi sînt alții oameni cu averi princiare, ar fi trist ca să nu se dea pilde și de acel avînt patriotic de care s'au arătat capabili spre binele neamului lor, alții Unguri și Greci, în trecut ca și în timpul de față și chiar Romîni ca vrednici nobili de Mocioni, cei mai mari binefăcători în viață ai Romînilor de peste munți.—Aproximativ 12,000 de lei anual ar fi la început de ajuns pentru scoaterea revistei în două volume în 8° de c. 640 pp. fie-care, în 1,500—2,000 de exemplare. Și această sumă de bani chiar numai pentru douăsprezece din persoanele mai sus enumerate n'ar putea cădea de fel supărător, decum încă pentru mai multe. Firește că fiind fonduri mai bogate s'ar putea îmbunătăți atît ti-

puțin într'un volum (de 3—4 fasc.) pe an, în Italia și în Germania. Și notez că las deodată la o parte marile reviste istorice geuerale ale țarilor respective (în Italia vre-o 4, în Germania vre-o 7) și de asemenea publicațiile periodice mai mici.—*Italia*: Sardinia; Sicilia; Sicilia orientală; Provinciile neapolitane; Romagna; Umbria; Liguria; Lombardia; Veneția 2 reviste; Triest; Elveția italiană, etc.—*Germania*: Anhalt; Bavaria, 3 rev.; Basel, 2; Bodensee (tinutul); Elveția, 2; Frankonia, 4; Hanovra; orașele Hansei; Harz; Hessen, 2; Lorena, 2 (una franț. și una neml.); Magdeburg; Mecklenburg; Nassau; Neumark; Niedelausitz; Pomerania; Posen, 2; Prusia, 5 mai generale; Rin, 2 (Oberrhein și Niederrhein); Saxonia, 2; Silesia, 3; Turingia; Vestul Germaniei (*Westdeutsche Zeitschrift*); Württemberg.—Toate aceste reviste sînt organole societăților istorice respective.—La noi n'ar fi de recomandat o astfel de pulverizare a activității istorice, mai ales la început, pentru că și din acest punct de vedere trebuie urmărită unitatea națională.

parul și lîrția cit și dimensiunile revistei. Iar dacă ar mai fi și abonamente ori alte ajutoare, s-ar putea crea și volume de suplimente la revistă, cu publicații istorice mai mari, independente, ca la multe din revistele științifice din Apus.—Iar și mai bun lucru ar fi crearea unei societăți istorice (nu ca aceea care din nenorocire trăește încă), în care persoanele cu dare de mîna ar intra ca membri fondatori, iar istoricii ca membri activi. Atunci revista scoasă de societate ar avea un viitor și mai asigurat.—Dar acestea sînt amănunte de care ar fi vreme de-ajuns de vorbit atunci cînd speranțele ar fi să se prefacă în fapte ¹⁾.

Destul că înființarea unei *reviste istorice*, repet iară, *vrednică* de acest nume, ar fi o mare faptă de înaltă cultură națională. Iar că din punct de vedere științific n'ar avea a ne fi rușine de dînsa, poate garantă întreaga activitate a „școlii noi istorice“, care și-ar face din ridicarea cit mai sus a revistei, un punct de onoare.

Sînt împrejurări de acestea, istorico-culturale, în care reușita ori căderea unui plan pot da o mărturie hotărîtoare pînă la ce grad de idealism și de conștiință național-istorică a ajuns un popor într'un moment dat. De aceea pentru fie care dintre noi, în parte, ca și pentru întregul nostru popor, cred că ar trebui să stea ca o sfîntă tablă de legi, acum și în totdeauna nemuritoarele vorbe ale lui Gottfried Keller ²⁾:

„Precum i se cade omului în floarea vîrstei să se gîndească din cînd în cînd la moarte, tot așa poate el să privească în ceasuri de contemplare la sfîrșitul sigur al patriei sale, pentru ca astfel cu atît mai adînc să iubească prezentul ei; căci totul e trecător și supus schimbării pe pămînt. Sau poate, n'au pierit națiuni cu mult mai mari decît sîntem noi?... Un! un popor care știe că odată nu va mai fi, își folosește zilele cu atît mai activ, trăește cu atît mai mult, și lasă o glorioasă amintire; căci el nu-și va acorda nici-o odihnă, pînă ce nu va fi scos la lumină și pus în aplicare toate facultățile care zac în el,—întocmai ca un om harnic, care-și așază casa, înainte de a pleca pentru veșnicie. Asta-i, după părerea mea, lucrul de frunte. Ți e împlinită datoria unui popor, nu fac mult cîteva zile de traiu, mai mult ori mai puțin; noi apariții așteaptă deja la poarta vremii lor! Astfel, trebuie să mărturisesc, că în fie care an odată, în vre-o noapte fără somn sau pe drumuri liniștite, cad pradă astor fel de gînduri și cat să-mi închipui ce neam de oameni va stăpîni odată după noi în munții aceștia? *Și în fie care dată mă așez cu și mai mare grabă la lucru, ca și cum prin asta aș putea grăbi munca poporului meu, pentru ca acel viitor neam de oameni să treacă cu respect peste mormintele noastre!*“

Vasile Pârvan

1) Poate că cineva s'ar gîndi, de ce să nu ia Academia Romîna grija scoaterii unei reviste istorice. Principalul motiv e că averea de 17 milioane a Academiei e cu totul înșelătoare. Veniturile cu care să facă ea ce vrea sînt așa de puține încît de abia îi ajung pentru susținerea publicațiilor ei și a bibliotecii.

2) Despre Elveția sa, în *Züricher Novellen* (Cotta 1903, p. 277).